

Oversikt NIBIO prosjekter innenfor satsingen Bærekraftig matproduksjon og verdiskapning i nord

Til Arktisk landbruksseminar 2026

Innhold

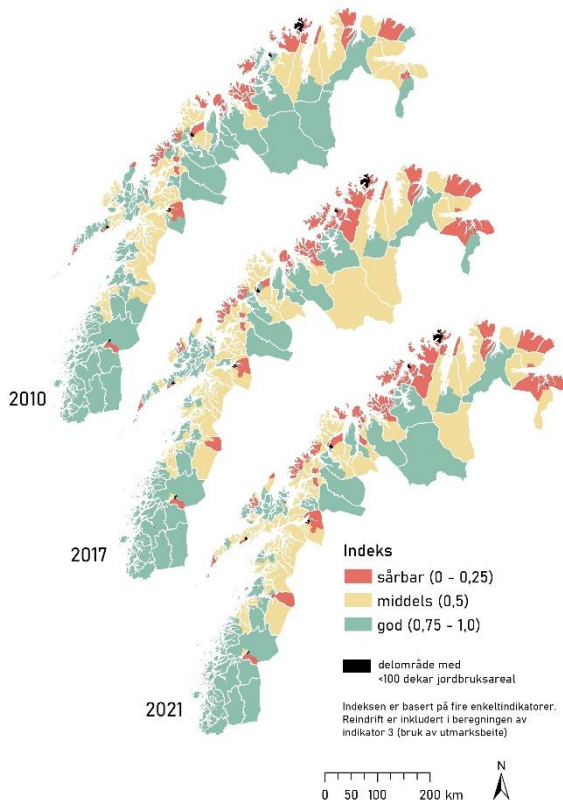
1.	Indikatorer for status og utvikling i nordnorsk jordbruksdrift i perioden 2002-2022	2
2.	Nordnorske kommuners arbeid med næringsutvikling i jordbruket	3
3.	Den nordnorske bonden og bygda.....	4
4.	Verdiskapning og sysselsetting i landbruk i Nord-Norge	6
5.	Mer jordsmonnkartlegging i nord	8
6.	Dypdykk driftsgranskninger Nord-Norge.....	9
7.	Bonden i Nord-Norge som økonomisk beslutningstaker.....	10
8.	Økonomien i ulike driftsgreiner i Nord-Norge	11
9.	TeknoMark – Teknologi til økt bruk av utmarksbeite i nord.....	12
10.	Beitekartlegging i utmark	13
11.	Avling og fôr kvalitet i nordnorske utmarksbeiter.....	14
12.	Elektroniske sensorer for raskere varslings.....	15
13.	Formidling av utmarksbeite i et bærekraftig perspektiv	16
14.	Flaskehalser for økt bruk av utmarksbeite i nord	17
15.	Landbruk, forsyningssikkerhet og beredskap i Øst-Finnmark.....	18
16.	Svanhovd som inspirasjonssenter for matvekster i nord.....	19
17.	Arktisk kvalitet i grøntproduksjon	20
18.	Matsikkerhet og beredskap i nord	21
19.	Forprosjekt sortsguppe jordbær.....	22
20.	Arktisk landbruk og lokalsamfunn	23
21.	Inspirasjonsaktiviteter	24
22.	Styrking av småskala grønnsaksdyrking.....	25
23.	Arktisk kvalitet – et forbrukerperspektiv	26
24.	Risiko- og sårbarhetsanalyse av matforsyning Nord-Norge.....	27
25.	Sosial kapital og jordbrukets rolle i nordnorske lokalsamfunn	28
26.	Rekruttering til landbruket i Nord-Norge	29
27.	Grovfôrkostnad i Nord-Norge	30

1. Indikatorer for status og utvikling i nordnorsk jordbruksdrift i perioden 2002-2022

Linda Aune-Lundberg, Ulrike Bayr, Grete Stokstad, Siri Svendgård-Stokke (2024). NIBIO rapport 10(7)

Rapporten gir en oversikt over status og utvikling i nordnorsk jordbruk i perioden 2002-2022. Beregningene er gjort basert på eksisterende kartdata og data fra søknader om produksjonstilskudd. Den generelle trenden i Nord-Norge er en nedgang i jordbruksareal i drift i første del av perioden (2002 til 2012), men liten endring de siste ti årene (2012-2022). Det har samtidig vært en betydelig nedgang i antall aktive gårdsbruk gjennom hele perioden. Rapporten viser videre potensialet for jordbruksproduksjon i landsdelen, hvordan jordbruksarealene faktisk brukes og hvordan jordbrukslandskapet har forandret seg.

Det er undersøkt hvordan det ligger an med måloppnåelsen i Nord-Norge for det nasjonale målet

om Landbruk over hele landet. Det er gjort undersøkelser av fire indikatorer som man tenker sier noe om aktiviteten av jordbruksdrift – aktive gårdsbruk, aktive landbrukseiendommer, bruk av utmarksbeite og andel jordbruksareal i drift.

Analysene er gjort for delområder som er områder mindre enn kommuner. Ved å legge sammen resultatene fra de fire indikatorene, får vi ut en indeks som et mål på hvordan det ligger an med jordbruksproduksjonen/ aktiviteten i delområdene. Avhengig av score er hvert delområde vurdert for om jordbruksproduksjonen er god, middels eller sårbar markert med grønn, gul eller rød farge i figuren. Det er gjort analyser basert på tall fra 2010, 2017 og 2021. Og her ser vi at det utover perioden blir stadig mer rødt og mindre grønt – det er ei negativ utvikling og det er kystområdene i Troms og Finnmark som ligger dårligst an.

Lenke til rapport: <https://hdl.handle.net/11250/3113160>

2. Nordnorske kommuners arbeid med næringsutvikling i jordbruket

Frøydis Gillund (2024). NIBIO rapport 10(6)

Rapporten presenterer resultater fra en spørreundersøkelse om nordnorske kommuners arbeid med næringsutvikling i jordbruket. Spørreundersøkelsen ble gjennomført våren 2023 og var rettet mot ansatte i nordnorske kommuner med tilknytning til landbruksforvaltninga.

Undersøkelsen viser at de ansatte mener at kommunen har en viktig rolle som pådriver for næringsutvikling i jordbruket, og at mange har et sterkt engasjement og ønske om å utføre næringsrettet arbeid. Mangel på ressurser i kommunen er den største utfordringen for arbeidet med næringsutvikling, noe som går ut over de ansattes kapasitet og mulighet til å prioritere dette arbeidet.

Tiltak som kan bidra til å styrke kommunens arbeid med næringsutvikling inkluderer å bedre økonomien i jordbruksnæringa, sikre tilstrekkelig ressurser i kommunal landbruksforvaltning, skape gode samarbeidsformer og møteplasser ovenfor næringa, ivareta næringsutvikling i kommunal planlegging, legge til rette for interkommunalt samarbeid, bidra med veiledning og kunnskapsformidling og skape større politisk bevissthet om viktigheten av jordbruksnæringa i kommunen.

Flere tema kan være aktuelt å følge opp i vider forsknings- og utviklingsprosjekter, som f.eks. virkemiddelbruk, kompetanse og kunnskapsbehov, næringsutvikling gjennom planarbeid, organisering og samarbeidsformer (internt, mellom kommuner og opp mot regionale myndigheter og næringa), og synliggjøring av hva jordbruksnæringa betyr for næringsutvikling.

Lenke til rapport: <https://hdl.handle.net/11250/3112359>

3. Den nordnorske bonden og bygda

Under arbeid

Prosjektleder: Wenche Dramstad

Den nordnorske bonden og bygda 1: Forventninger om fremtiden

Frank Miller, Wenche Dramstad (2025). NIBIO POP 11(24)

Antallet aktive gårdsbruk i Nord-Norge synker. De som blir igjen opprettholder i stor grad drift av jordbruksarealet, men avstanden til arealet lengst fra gården blir stadig lengre. Dette er areal som det kan være krevende å skjøtte og som det er stor risiko for vil gå ut av drift. Hva blir konsekvensene dersom areal som ligger langt unna nærmeste gårdsbruk går ut av drift? I dette arbeidet er det med bruk av kartdata, markert de 10% av jordstykkene i landsdelen som ligger lengst fra et aktivt driftssenter. Det gir et bilde på områder som har mye jord som kan stå i fare for å gå ut av drift. Et slikt kart kan brukes til å vurdere hvor tiltak bør settes inn og kan for eksempel kobles med verdifulle områder i form av biologisk mangfold og kulturminner.

Publikasjonen er første utgivelse i en serie på fem som del av prosjekt Den nordnorske bonden og bygda. Prosjektet er finansiert av fylkeskommunene i Nord-Norge over satsingen Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord. Du kan finne hele serien på nettsidene til NIBIO senter for arktisk landbruk.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/3188873>

Den nordnorske bonden og bygda 2: Jordbruket leverer mer enn mat

Wenche Dramstad, Shivesh Karan (2025). NIBIO POP 11(25)

Antallet aktive gårdsbruk i Nord-Norge synker, men de som fortsatt driver har mer areal. Stadig mer areal går ut av drift. Endringene skaper utfordringer for skjøtsel, som er viktig også for naturmangfold og ivaretagelse av landskap og kulturarv. I dette arbeidet er det undersøkt rødlistede arter av karplanter og fugl på jordbruksarealer i de tre nordligste fylkene. Resultatet viser at det er et stort mangfold av arter i det nordnorske jordbrukslandskapet som står i fare. For eksempel stær, rødsildre og gråspurv som alle er nær truet og der opphørt/ redusert jordbruksdrift er en av påvirkningsfaktorene.

Publikasjonen er andre utgivelse i en serie på fem som del av prosjekt Den nordnorske bonden og bygda. Prosjektet er finansiert av fylkeskommunene i Nord-Norge over satsingen Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord. Du kan finne hele serien på nettsidene til NIBIO senter for arktisk landbruk.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/3188888>

Den nordnorske bonden og bygda 3: En reisevei som blir stadig lengre

Frank Miller, Wenche Dramstad (2025). NIBIO POP 11(26)

På samme måte som andre arbeidstagere, har også gårdbrukeren en reisevei for å komme seg på jobb – fra gården til jordbruksarealet. Antallet aktive gårdsbruk i Nord-Norge synker, men jordbruksarealet blir i stor grad drevet av de som er igjen. Det gjør at bonden får en stadig lengre reisevei med alle de miljø- og økonomiske konsekvensene det innebærer.

Avstand til jordbruksareal har vist seg å være en viktig faktor når en aktiv gårdbruker vurderer om det er interessant å leie jord eller ikke. Om den pågående utviklingen fortsetter, kan vi forvente at stadig mer jordbruksareal blir mindre aktuelt for videre drift – reiseveien blir for lang. Dette er en utvikling som både kan ha betydning for norsk matberedskap, og som må sees i sammenheng med det landbrukspolitiske målet om landbruk over hele landet.

Publikasjonen er tredje utgivelse i en serie på fem som del av prosjekt Den nordnorske bonden og bygda. Prosjektet er finansiert av fylkeskommunene i Nord-Norge over satsingen Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord. Du kan finne hele serien på nettsidene til NIBIO senter for arktisk landbruk.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/3188892>

Den nordnorske bonden og bygda 4: Lang vei til naboen

Wenche Dramstad, Malte Stratmann, Shivesh Karan, Svein Olav Krogli (2025). NIBIO POP 11(27)

Antallet aktive gårdsbruk i Norge synker, og trenden er tydelig også i Nord-Norge. Samtidig er det en målsetning å øke rekrutteringen til landbruket og å sikre at bonden er del av et fagmiljø. Utviklingen tyder imidlertid på at en gårdbruker i nord må reise stadig lenger for å møte en kollega. Undersøkelsene viser at det er fortsatt relativt mange gårdsbruk i Nord-Norge som har en eller flere naboer innenfor en avstand på fem kilometer. Samtidig blir det stadig flere som ikke har noen, og mange som har bare én. Det innebærer en stor grad av sårbarhet med hensyn til å opprettholde et fagmiljø på sikt. Om antallet aktive gårdbrukere fortsetter å gå ned, er det en risiko for at mange kan gå fra å i hvert fall ha én nabo til å ikke ha noen. Det innebærer også en risiko for at areal som går ut av drift vil øke. Dersom mindre areal holdes i hevd svekkes også beredskapen. Det kan videre gå ut over landskapsforvaltningen, noe som har betydning både for reiseliv og kulturhistorie.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/3188895>

Den nordnorske bonden og bygda 5:

Er under arbeid

4. Verdiskaping og sysselsetting i landbruk i Nord-Norge

Siv Karin Paulsen Rye, Anna Landrø Hjelt, Heidi Knutsen, Aleksander Bern, Iveta Malasevska, Hjalti Nielsen (2024). NIBIO rapport 10(158)

Denne utredningen er gjennomført av Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) i samarbeid med Østlandsforskning ved Universitetet i Innlandet (ØF).

Landbruk og landbruksbasert virksomhet har stor betydning for verdiskaping og sysselsetting i mange kommuner i Nord-Norge. I 2022 var det 1 755 jordbruksforetak i Nordland som søkte om produksjonstilskudd. I Troms var tilsvarende tall 785 og i Finnmark 262. utvikling i antall bruk og jordbruksareal i drift i hvert av de tre nordligste fylkene i 10 års perioden fra 2013-22. Nedgangen i antall bruk i alle de tre nordligste fylkene er på over 20% og ligger godt over snittet for landet som helhet på 16%. Samtidig ser vi at endring i jordbruksareal i drift har vært minimal. Det betyr at det er stor økning i areal per bruk som er igjen og økninga er vesentlig større enn snittet for landet.

		Antall bruk	Endring 2013–2022	Jordbruks- areal i alt, dekar	Endring 2013–2022	Areal per bruk, dekar	Endring 2013–2022
Nordland	2013	2 310		556 472		241	
	2018	1 946	-24 %	552 695	-2 %	284	29 %
	2022	1 755		543 557		310	
Troms	2013	1 011		240 794		238	
	2018	853	-22 %	239 173	1 %	280	30 %
	2022	785		242 498		309	
Finnmark	2013	327		93 371		286	
	2018	286	-20 %	91 396	-2 %	320	23 %
	2022	262		91 779		350	
Norge	2013	42 923		9 839 699		229	
	2018	38 107	-16 %	9 836 352	0 %	258	18 %
	2022	36 257		9 833 105		271	

Utvikling bruk og jordbruksareal 2013-2022.

Melkeproduksjon (ku og geit) er den største produksjonen i alle tre fylkene. Sauehold er også viktig i alle tre fylkene. Planteproduksjoner utenom grovfôr har liten betydning i hele landsdelen.

Lønnsomheten i landbruket i Nord-Norge har i hovedsak utviklet seg nokså likt med landsgjennomsnittet i perioden.

Å ha en eller flere tilleggsnæringer er mindre vanlig i Nord-Norge enn i resten av landet. Nordland og Finnmark har lavest andel tilleggsnæring i landet. Leiekjøring er den vanligste tilleggsnæringa i Nord-Norge.

Verdiskaping fra jordbruket målt som bruttoprodukt, er beregnet til kr 1,416 mrd. kroner for Nordland for 2022. Sysselsettinga er beregnet til 2 250 årsverk à 1 845 timer. For Troms er verdiskaping fra jordbruket beregnet til kr 491 mill. kroner for 2022. Sysselsettinga er beregnet til 972 årsverk à 1 845 timer. Det er mindre jordbruk i Finnmark enn i de to andre fylkene. Verdiskaping fra jordbruket i Finnmark er beregnet til kr 196 mill. kroner for 2022. Sysselsettinga er beregnet til 325 årsverk à 1 845 timer.

Skogbruket i Nord-Norge sysselsatte 269 personer i 2022 fordelt med 172 sysselsatte i Nordland, 76 i Troms og 21 i Finnmark. I 2022 ble det avvirket 11,5 millioner m3 industrivirke nasjonalt. De nordnorske fylkene samlet hadde kun 1,8 prosent av dette nasjonalt avvirket industrivirke.

I alt utgjør bruttoproduktet fra landbruksbasert primærnæring og landbruksbasert industri 2,3 mrd. kr for Nordland, 1,3 mrd. kr for Troms og 413,7 mill. kr for Finnmark. Primærleddet i landbruket i Nordland sysselsetter 1 976 personer, og oppsummert gir dette til sammen 2 946 sysselsatte i Nordland når vi inkluderer de som jobber i primærleddet, og en sysselsettingsmultiplikator på 1,37. Det er 983 sysselsatte i primærleddet i landbruket i Troms. Disse gir oppsummert til sammen 1 924 sysselsatte i fylket når vi inkluderer også de som jobber i primærleddet. Landbruket gir her en sysselsettingsmultiplikator på 1,96, som er betydelig høyere enn i Nordland og Finnmark. Primærleddet i landbruket i Finnmark sysselsetter 728 personer. Dette gir til sammen 970,5 sysselsatte i Finnmark når vi inkluderer dem som jobber i primærleddet, og en sysselsettingsmultiplikator på 1,33.

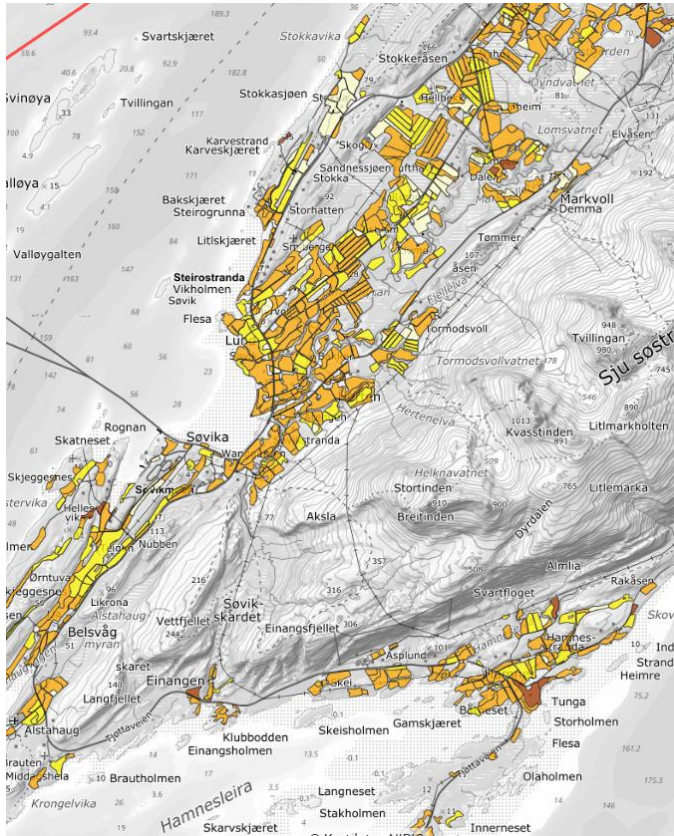
Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/3172802>

5. Mer jordsmonnkartlegging i nord

Under arbeid

Prosjektleder: Siri Svendgård-Stokke

Det har i mange sammenhenger blitt pekt på at det er viktig og nyttig med kartlegging av ressursgrunnlaget for landbruksproduksjon. Med kunnskap om jordressursen kan kloke valg tas innen agronomi, arealplanlegging og klimatilpassing.

Utsnitt jordsmonnkart Alstahaug, Nordland (Kilden.no)

Lenke til kartportalen Kilden: <https://kilden.nibio.no>

Årlig gjennomfører NIBIO jordsmonnkartlegging av rundt 100 km² fulldyrka og overflatedyrka jord. Arbeidet finansieres med tildeling fra statsbudsjettet på oppdrag fra LMD. Resultatene publiseres på NIBIOs kartportaler Kilden og Gårdskart, og er fritt tilgjengelige for nedlastning.

Med midler fra satsingen har NIBIO økt sin kapasitet på jordsmonnkartlegging for en periode. Den økte kapasiteten blir brukt til ekstra kartleggingsaktivitet i Nord-Norge. I 2024 ble det gjort kartlegginger i Alstahaug, Sortland, Hadsel og Bardu. Kartene ble publisert i 2025. I 2025 ble det gjennomført kartlegging i Brønnøy og Alta. Kartene blir publisert i løpet av 2026. Arbeidet med økt kartleggingsaktivitet i Nord-Norge fortsetter i 2026 med støtte fra satsingen.

6. Dypdykk driftsgranskninger Nord-Norge

Under arbeid

Prosjektleder: Heidi Knutsen

På grunn av lavt antall bruk i landsdelen, er det relativt få bruk som inngår i de årlige driftsgranskningene. Det er uttrykt fra landbruksnæringa i nord at de ikke alltid kjenner seg igjen i tallene og at det er ønskelig med et større og sikrere tallgrunnlag for å kunne gjøre gode analyser av økonomien i landbruket i disse fylkene. På slutten av 2024 ble det igangsatt et prosjekt over satsingen kalt *Dypdykk i driftsgranskninger i Troms og Finnmark* for å styrke datagrunnlaget for de største produksjonene i Troms og Finnmark – sauehold og melkeproduksjon (ku). I 2026 startet vi opp tilsvarende prosjekt for Nordland med fokus på produksjonene ammeku og sau. Resultatene blir presentert i en samlet rapport som planlegges ferdigstilt våren 2027.

7. Bonden i Nord-Norge som økonomisk beslutningstaker

Simen Wilsher Lohre, Marie Bogstad Ree (2026). NIBIO rapport 12(90)

Rapporten undersøker hvordan bønder i Nordland, Troms og Finnmark planlegger, finansierer og følger opp investeringer i gårdsdrifta. Rapporten bygger på en spørreundersøkelse blant bønder i Nord-Norge og dybdeintervjuer med ti bønder i regionen.

Funnene viser at investeringsbeslutninger sjelden er rent bedriftsøkonomiske, men formes av et samspill mellom økonomiske vurderinger, praktiske driftsbehov, lokal kontekst, sosial kapital og personlige strategier.

Mange bønder i regionen er opptatt av å redusere risiko, holde gjelda nede og sikre en robust drift over tid. Investeringer motiveres særlig av behov for å opprettholde drift, redusere arbeidsbelastning og styrke driftssikkerheten, mens svak økonomi, usikker framtid og frykt for høy gjeld er viktige årsaker til at investeringer utsettes.

Rapporten viser også at Nord-Norge har særskilte utfordringer knyttet til lange avstander, korte sesonger, høyere mekaniseringskostnader og svakere tilgang på tjenester og rådgivning. Samlet peker rapporten på behovet for mer stedstilpasset politikk, mer praksisnær rådgivning og bedre samordnet forvaltning for å styrke investeringsvilkårene i nordnorsk jordbruk.

Lenke til publikasjoner:

- Rapport: <https://hdl.handle.net/11250/5531868>
- Populærvitenskapelig kortversjon (NIBIO POP 12(18)2026):
<https://hdl.handle.net/11250/5531895>

8. Økonomien i ulike driftsgreiner i Nord-Norge

Under arbeid

Prosjektleder: Jon Fredrik Strandrud

I 2026 har vi startet opp prosjekt *Økonomien i ulike driftsgreiner i Nord-Norge*. Formålet er å se på økonomien i ulike driftsformer innenfor hver driftsgren. Hva har ulike strategier å si for økonomien og arbeidstimene på bruket?

Gjennom driftsgranskingane har vi oversikt over økonomien samla i de ulike produksjonene melk, produksjon av storfekjøtt og sau. Ved å gå dypere inn i regnskapene til brukene som er med i driftsgranskingene kan man se mer spesifikt på økonomien på ulike driftsformer innanfor grovfôrproduksjonene: melk uten oppfôring av okser, melk med oppfôring av okser, ammeku med salg av kalv og ammeku med oppfôring av okser, og også samanlikne tung og lett rase. På sau er det aktuelt å se på om ulike regioner og driftsmåter har ulik økonomi – dette kan også vere påvirke av faktorer som rovdyr.

I analysen vil det bli brukt median og ikkje gjennomsnitt, for slik å handtere uteliggere i datamaterialet. Regnskapstall fra gårdsbrukene vil bli sammenlignet med normtal for dekningsbidrag, og mediantal for hele landet, for sånn å se hva som evt skiller det nordnorske landbruket fra resten av landet.

Det er 111 bruk med i driftsgranskingane i Nord-Norge for regnskapsåret 2024. Av disse er 57 melkebruk (34 i Nordland, 23 i Troms og Finnmark), 12 er ammekubruk (8 i Nordland, 4 i Troms og Finnmark) og 19 er sauebruk (10 i Nordland, 9 i Troms og Finnmark).

9. TeknoMark – Teknologi til økt bruk av utmarksbeite i nord

Gabriella Wagner, Harald Lislegård, I Hulbert, Lise Grøva, Inger Hansen (2026). NIBIO rapport 12(11)

Nord-Norge har den beste beitekvaliteten, og en stor og ubenyttet beitekapasitet. Reduksjon i antall dyr på utmarksbeite skyldes hovedsakelig avvikling av sauebruk. I NIBIO-rapporten 'Flaskehalser for økt bruk av utmarksbeite i nord', ble det konkludert med at mangel på rekruttering og nedlegging av landbruksenheter er den største flaskehalsen for økt bruk av utmarksbeite i nord. Motivasjon (anerkjennelse) og økonomi er trukket frem som viktige faktorer. Klimadebatten, rovdyrproblematikk, gjerdekonflikter og arealbrukskonflikter tærer på motivasjonen for å holde frem som utmarksbeitebrukere.

Teknologier som sporingsbjeller, virtuelle gjerder og droner er svært nyttige verktøy for utmarksbeitebonden. Tilgang til disse verktøyene vil være viktig for rekruttering til næringa; ny teknologi appellerer til ungdommer og teknologien gjør arbeidet som utmarksbeitebonde mer effektivt og tryggere. Tilskuddsordninger som gjør det økonomisk mulig for bonden å ta i bruk slik beiteteknologi antas å ha stor betydning for rekruttering. Anerkjennelse i samfunnet har også potensial til å bedres gjennom bruk av beiteteknologi; bonden kan ha bedre tilsyn med dyr på beite (bedre dyrevelferd) mm. Teknologi kan også gi nye muligheter for å dele kunnskap med storsamfunnet om beitedyr og utmarksbeitebruk.

Målet med denne rapporten var å oppsummere de ulike teknologiene, kostnader og begrensninger som kan være viktige verktøy for utmarksbeitebonden i fremtida. Ulike teknologier kan også fylle ulike roller. Noen eksempel er:

- Sporingsbjeller plassert på dyrene i beitesesongen gir sanntids informasjon om hvor dyrene er.
- Varslingssystemer som bidrar til å finne syke dyr eller kadaver hurtig og presist kan bidra til bedre dyrevelferd samt bedre rovdyrforvaltning.
- Posisjonsdata fra sporingsbjeller el.l. vil også være aktuelle for bruk i markedsføring av produkter til allmennheten.
- Muligheter til å styre beitedyr med bruk av virtuelt gjerde gir nye muligheter for å nytte utmarksbeiteressurser.
- Deling av informasjon om beitedyr i utmarka kan også gjøres mulig gjennom beiteteknologiløsninger.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/5353697>

10. Beitekartlegging i utmark

Prosjektleder: Finn Arne Haugen

Midler fra satsingen har blant annet bidratt til økt beitekartlegging i nordnorsk utmark, noe det har vært uttrykt sterkt ønske om fra samarbeidsgruppa. I 2023 ble det gjennomført kartlegging i Sømna, i 2024 i Beiarn og i 2025 ble det kartlagt ytterligere arealer i de samme to kommunene.

NIBIO gjennomfører beitekartlegging i hele landet finansiert med tildeling fra statsbudsjettet på oppdrag fra LMD. Oppdragsgiver (i hovedsak kommuner og beitelag) må gå inn med en liten egenandel. Midler fra satsingen bidrar til å redusere egenandelen for oppdragsgiver. Det var planlagt å gjennomføre 1-2 prosjekter i Troms/Finnmark i 2026, men det var ikke etterspørsel fra aktuelle oppdragsgivere og ble derfor ikke gjennomført.

Lenke til publikasjoner:

Sømna (2023): <https://hdl.handle.net/11250/3131081>

Sømna (2025): <https://hdl.handle.net/11250/5481266>

Beiarn (2024): <https://hdl.handle.net/11250/3196019>

11. Avling og fôrkvalitet i nordnorske utmarksbeiter

Ellen Elverland, Finn-Arne Haugen (2025). NIBIO rapport 11(4)

Det finnes svært lite forskning om beitekvaliteten i utmark. Dagens modeller for beregning av kvalitet på utmarksbeitene er basert på eldre undersøkelser av avdrått på sau utført på Øst- og Vestlandet. I Nord-Norge er hverken avdrått fra utmarksbeite eller plantenes reelle fôrverdi undersøkt. Dette prosjektet er en start for bedre dokumentasjon av fôrkvaliteten i nordnorsk utmark. Vi håper det kan bidra til at gårdbrukere, rådgiving og forvaltning får nyttig kunnskap i planlegging av beitebruken.

Sommeren 2022 ble det utført en kartlegging av avling og fôrkvalitet i vegetasjonstypene høgstaudeeng og høgstaudeskog på lokaliteter i Balsfjord kommune og Vestvågøy kommune. På tre ulike tidspunkt i vekstsesongen (juni, juli og i månedsskiftet august-september) ble forsøksruter botanisk analysert og høstet for videre undersøkelser av fôrkvalitet. I 2023 og 2024 ble undersøkelsen utvidet til å omfatte gjenhøstinger av vegetasjonstypene høgstaudeskog og høgstaudeeng i fjellet i fast avsatte ruter avstengt med beitebur som ble gjenhøstet/klippet fire ganger i løpet av vekstsesongen, med hensikt om å simulere effekten av jevnt beitetrykk gjennom sesongen. I tillegg ble det foretatt én innhøsting fra vegetasjonstypen lågurteng/snøleie.

Botaniske undersøkelser viste høy artsdiversitet og en stor andel kjente beiteplanter i prøvematerialet. Allerede i juni, rett etter vekststart, var tørrstoffavlingene store sammenlikna med undersøkelser både andre steder i landet og i andre vegetasjonstyper. I høgstaudeeng i ubeita vegetasjon, ble det i gjennomsnitt høstet avlinger på 588 kg TS/daa i månedsskiftet august-september, men da med lav fôrkvalitet. I høgstaudeskog ble det tilsvarende høstet en avling på 188 kg TS/daa, og i høgstaudeengfjell, 163 kg TS/daa. Ved første prøvetakingstidspunkt i juni viste de kjemiske analysene gode verdier for fôrkvalitet i alle vegetasjonstypene. I takt med hurtig planteutvikling i ubeita vegetasjon var kvaliteten falt allerede i begynnelsen av juli, og ved inngangen til september var fôrkvaliteten dårlig, men tørrstoffavlingene høye.

I ruter som ble gjenhøstet gjennom sesongen, viste resultatene noe nedgang i akkumulert bruttoavling sammenliknet med avling i sammenliknbare uklippede ruter. Det var vegetasjonstypen høgstaudeengfjell som hadde høyest kompenserende vekst etter klipping, mens urterik høgstaudeskog ikke hadde like høy kompenserende vekst. I klippede ruter holdt fôrkvaliteten i gjenveksten seg høy gjennom sesongen, men med en nedgang mot høsten i begynnelsen av september. Resultatene fra disse forsøkene viser at ved hjelp av målrettet beite og foryngelse av plantematerialet gjennom en beitesesong, kan dyrene høste betydelige mengder fôr med tilfredsstillende kvalitet.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/3173013>

12. Elektroniske sensorer for raskere varsling

Prosjektleder: Svein Morten Eilertsen

Årlig tapes rundt 9000 lam på beite i Nord-Norge. Av dette erstattes rundt 4300 som tapt til fredet rovvilt. En del lam tapes på grunn av ulykker og sykdom, men en svært stor andel av de ca 4700 lammene som ikke erstattes finnes ikke, eller det er så lite igjen av kadaveret at dødsårsak ikke kan påvises. Gjennom økt kunnskap om årsaker til tap, vil effektive tapsreducerende tiltak kunne gjennomføres.

De fleste elektroniske beitedyrovervåkerne som brukes av beitenæringen i dag har en innebygd dødsvarselfunksjon. Denne er basert på minimumsbevegelse i terrenget eller at enheten ligger helt i ro i en forhåndsdefinert minimumsperiode. Svakheten med disse er at dyrene kan ligge i ro i lengre perioder når de tygger drøv. Disse periodene kan være over tre timer ved fint vær. Derfor må enhetene innstilles slik at de ikke sender ut dødsvarsel før en slik drøvtyggeperiode er passert. Dette for å hindre et stort antall «falske» alarmer.

Når dyreeier mottar dødelighetsvarselet vil det gå en viss tid før vedkommende rekker å oppsøke lokaliteten for det aktiverte varselet. Det er i de aller fleste tilfellene for lang responstid slik at kadaveret, når dyreeier finner dette, er for ødelagt til at skadegjørere kan dokumenteres av Statens naturoppsyn. Dyret blir da registrert med ukjent dødsårsak i databasen til www.rovdata.no. Dette kan ha innvirkning på erstatningsoppgjøret,

De udokumenterte tapene er også en utfordring for rovviltforvaltningen som vil ha stor nytte av økt dokumentasjonsgrad av tapte dyr, og samtidig økt kunnskap om årsak til at beitedyr som sau og lam (men også reinsdyr) forsvinner.

Det er derfor behov for å utvikle en elektronisk dødelighetsvarsler (beitedyrovervåker) som sender dødsvarsel like etter at dyret har omkommet. En slik dedikert dødelighetsvarsler må utstyres med GPS som tar nøyaktig posisjon når dødsvarselet registreres. I tillegg må dødsvarselet kunne sende via GSM-nettet eller satellitt til dyreeier. Denne må være rimelig i innkjøp (under ca. kr 200,- per stk., eller minst 5 års levetid om prisen er over 1.000,-). Da enheten skal kunne benyttes på lam, må den være lettest mulig (< 150 g).

Prosjektet ble avsluttet våren 2025 uten å komme helt i mål med utvikling av sensor. Det er imidlertid lagt et godt grunnlag for videre arbeid og utvikling.

13. Formidling av utmarksbeite i et berekraftig perspektiv

Prosjektleder: Eva Narten Høberg

Det er også jobbet med formidling om verdien av utmarksbeite. Prosjektet har hatt som formål å synliggjøre verdier knyttet til beiteressursene og beitebruken i det arktiske landbruket, bl.a. gjennom formidling av erfaringer fra FoU, som øker bevisstheten hos den allmenne forbruker. Det er stor etterspørsel på foredrag og annen formidlingsaktivitet knyttet til tematikken.

NIBIO driver mye formidlingsaktivitet knyttet til tematikken både med finansiering over satsingen og med andre midler. Mye av dette samles/publiseres på <https://blogg.forskning.no/blogg-matkultur-og-matopplevelser>.

14. Flaskehalser for økt bruk av utmarksbeite i nord

Inger Hansen, Tor-Arne Bjørn, Bjørn-Egil Flø, Lise Grøva, Eva Narten Høberg (2025). NIBIO rapport 11(3)

Nord-Norge har den beste beitekvaliteten i Norge, og en stor og uutnyttet beitekapasitet. Paradoksalt nok er nedlegging av gårdsbruk og færre beitedyr den største flaskehalsen for økt bruk av utmarka i nord. Gjennom fokusgrupper med aktive sauebønder i Nordland, Troms og Finnmark er utfordringer og muligheter/tiltak for økt bruk av utmarksbeite i nord kartlagt. Motivasjonstrusler og dårlig økonomi ble dratt frem som viktige årsaker til lav rekruttering i beitenæringa.

Fokusgruppenes motivasjoner og forslag til tiltak er som følger:

Motivasjon

- Beitebrukernes utmarksbruk er moralsk motivert. De mener det er moralsk rett og viktig å nytte de gode beiteressursene til matproduksjon.
- Beitebrukerne føler at de ikke får den anerkjennelsen de mener de fortjener fra resten av samfunnet, verken lokalt, regionalt eller nasjonalt.
- Klimadebatten, rovdyr, gjerdekonflikter og arealbrukskonflikter, tærer på motivasjonen.
- Motivasjon handler i stor grad om følelser og i beitebrukerne trenger å føle at de blir anerkjent for det de gjør.
- En slik følelse av anerkjennelse kan neppe bygges opp av beitebrukerne alene, men her bør hele lokalsamfunnet bidra.

Muligheter/tiltak

- De positive sidene med å ha beitedyr i utmarka må kommuniseres bedre..
- Nasjonal tilskuddsordning slik at passive grunneiere har mulighet til å vedlikeholde utmarksgjerdene.
- Bedre avløserordninger.
- Den kommunale landbruksforvaltningen må styrkes.
- Beitebruksplaner bør få en formell posisjon i forhold til arealplansaker i kommunen.
- Etablere faste arenaer for dialog mellom ulike interessenter i utmarka.
- Prisløypa til Nortura må re-designes og tilpasses de ulike naturgitte forholdene i landet.
- Kanaliseringspolitikken bør strammes inn til fordel for beitebruken i nord.
- Beitetilskuddet bør økes for utnytting av utmarksbeite på høsten.
- Slakteristrukturen i nord må opprettholdes og helst forbedres.

Rapporten diskuterer også utmarksbasert beitebruk i en større sammenheng, sett i lys av bl.a. bærekraftig matproduksjon, matberedskap og nasjonale føringer. Det oppsummeres med at bruken av utmarka er moralsk motivert, men at beitebrukerne opplever mangel på anerkjennelse fra resten av samfunnet. Klimadebatten, rovdyrproblematikk, gjerde- og arealbrukskonflikter tærer på motivasjonen for å holde frem som utmarksbeitebrukere. Siden den norske driftsformen på sau kjennetegnes ved utmarksbasert drift, er nedlegging av sauebruk og manglende rekruttering den overordnede flaskehalsen.

Lenke til publikasjoner: <https://hdl.handle.net/11250/3173015> (rapport)

<https://hdl.handle.net/11250/3177137> (kortversjon)

15. Landbruk, forsyningssikkerhet og beredskap i Øst-Finnmark

Prosjektleder: Marianne Vileid Uleberg

NIBIO inviterte sentrale aktører i Finnmark for å diskutere tematikken rundt landbruk, forsyningssikkerhet og beredskap i Øst-Finnmark. Dette knyttet til tilbudsplan 4 *Økt totalberedskap gjennom økt matproduksjon* der det uttrykkes at Øst-Finnmark må ha et særlig fokus i satsingen.

Med NIBIOs utgangspunkt som kunnskapsinstitusjon var det også ønskelig å komme inn på hvordan instituttet kan bidra inn i denne sammenhengen.

Utviklingen i nord, og Finnmark spesielt, er på mange områder krevende. Situasjonen i disse dager understreker tydelig at utviklingen i nordområdene, i Finnmark og de grensenære strøkene, er mye mer enn «bare» et regionalt spørsmål. Det å sikre livskraftige bygde- og lokalsamfunn, aktiv og innovativ verdiskaping, god ressursforvaltning – rett og slett gjøre regionen mer attraktiv og snu den negative demografiske utviklingen, har i realiteten med overordna nasjonale samfunns mål å gjøre.

NIBIO er et nasjonalt institutt, med solid regional forankring i hele Norge – og med en omfattende internasjonal aktivitet. Vi har, som forskningsinstitutt, et sterkt og tydelig regionalt «mandat». NIBIO Svanhovd sin strategiske rolle i Finnmark har et viktig potensial, som kan videreutvikles. Vi ønsket også innspill til hvordan vi i samhandling med næringsaktører, forvaltning og politiske myndigheter, kan videreutvikle vår rolle som en positiv kraft og redskap for Finnmark gjennom den rollen vi har som forskningsinstitutt og kunnskapsaktør i vid forstand.

Det ble gjennomført et ide-myldringsmøte på Svanhovd i Pasvik 23.2.23. På møtet kom det frem forslag til en rekke tiltak hvorav flere er fulgt opp av NIBIO eller andre av deltakerne i etterkant.

16. Svanhovd som inspirasjonssenter for matvekster i nord

Under arbeid

Prosjektleder: Tone Roksvåg Aandahl

Formålet med prosjektet har vært å formidle kunnskap om hvordan dyrke matvekster og inspirere til dyrking av matvekster i nord. Formidling rettes både mot befolkningen generelt og de som ønsker å starte opp med kommersiell dyrking i mindre skala som f.eks. markedshage/andelslandbruk/urbant landbruk.

Det er gjennomført en rekke aktiviteter deriblant:

- Etablert nytt demofelt for bær
- Formidling på sosiale media
- Webinar om planteoppal
- Etablere lokalt nettverk for potensielle grønnsaksdyrkere i Pasvik/Sør-Varanger
- Flere kurs og foredrag

17. Arktisk kvalitet i grøntproduksjon

Under arbeid

Prosjektleder: Jørgen Mølmann

Formålet med prosjektet er å styrke grunnlaget for begrepet «Arktisk kvalitet» for å styrke konkurransefortrinnet for jordbruksprodukter fra nord. Alle aktivitetene gjennomføres i nært samarbeid med grøntnæringa og NLR.

Prosjektet bidrar til å nå et av målene for satsingen slik det kommer frem av jordbruksavtalen om «... å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk».

Hovedfunn så langt:

Temperaturrespons er kartlagt for ulike utviklingstrinn i Målselvnepe. Foreløpige resultater viser at relativt lave temperaturer tilsvarende sommertemperaturer i nord gir lavere bitterstoff/glukosinolater og høy andel løselig sukker. Stabilt kjølig temperaturer gir derfor en unikt god søt/saftig smaksopplevelse, samt at lav temperatur gir også ønsket rund form og gul farge hos Målselvnepe.

Temperatur og lys har også vist å ha effekt på både sukker, syre og aroma i jordbær. Lave temperaturer ser ut til å gi et lavere syreinnhold, mens mye lys gir mer sukker. Aromaprofilen er mer komplisert, men er høyere og mer kompleks ved noe høyere temperaturer og lange dager. Disse effektene er også observert ved dyrking på ulike breddegrader.

Planlagt aktivitet for 2026:

- Utprøving og undersøkelse av jordbærsorter for tunneldyrking med spesielt fokus på nordnorske forhold og kvalitetsforskjeller.
- Slutføring av kvalitetsanalyser i Målselvnepe, med fokus på hvordan nordnorske lys og temperaturforhold påvirker smaksrelaterte glukosinolater (bitterstoff) og løselig sukker for god spisekvalitet.
- Teste nyinnkjøpt instrument ved Biologisk klimalaboratorium på Holt for måling av også sprøhet/tekstur i Målselvnepe og bær.
- Formidling: Grønnsaksskolen (NLR), parselldyrkere og skoleelever, populærvitenskapelig rapport, vitenskapelig artikkel.

18. Matsikkerhet og beredskap i nord

Under arbeid

Prosjektleder: Frøydís Gillund

Samarbeidsgruppa har uttrykt ønske om aktivitet knyttet til matsikkerhet og beredskap i nord. I 2023 startet NIBIO opp et prosjekt på denne tematikken. Prosjektet er videreført i 2024 og 2025 og avsluttes i 2026. Prosjektet startet opp med en workshop i november 2023 der vi inviterte forskere fra andre kunnskapsmiljøer i nord til å diskutere tematikken. I 2024 og 2025 er det jobbet med å utvikle kompetanse om tematikken ved NIBIO i nord, samhandling internt i NIBIO, bygge nettverk med andre kunnskapsmiljøer, skrive prosjektsøknader og delta i samfunnsdebatten. Det har blant annet resultert i deltakelse i et prosjekt kalt Resilient north: The interplay between food production, food security and public health in Northern Norway i samarbeid med UiT, NOFIMA, statsforvalterne i Nord-Norge og Landbrukssamvirke nord. Prosjektet finansieres av Norges forskningsråd med 12 mill kr totalt over fire år.

19. Forprosjekt sortsgruppe jordbær

Prosjektleder: Anne Linn Hykkerud

Bærproduksjon i vekstsubstrat under høye plasttunneler med bruk av produksjonsklare bærplanter har gitt ny giv for bærproduksjon i den nordlige landsdelen. I tidsrommet 2015 og fram til i dag har det kommet til over 25 produsenter fra Finnmark i nord til Helgeland i sør som dyrker jordbær i tunnel. Denne produksjonsformen krever en rekke innsatsfaktorer og stiller krav til høye avlinger av høy kvalitet, for å sikre en lønnsom produksjon. For økt lønnsomheten i kreves kunnskapssamling og deling.

Selv om volumet er relativt lavt, er Nord-Norge den landsdelen hvor flest produsenter har startet opp med denne produksjonsformen av jordbær de siste åra. En slik produksjon er kostnads- og kunnskapskrevende, og har noen utfordringer: oppstarts-investeringene er høye, næringsforsyningen må være presis, plantevernstrategier må tilpasses, og sortsalget må spisses. Derfor er høy avkastning av god kvalitet nødvendig for å oppnå lønnsomhet.

Gjennom prosjektet ble det dannet en gruppe med to forskere fra NIBIO, 2-3 rådgivere fra NLR og to produsenter som skal bidra med kompetanseutvikling for produksjonsformen.

20. Arktisk landbruk og lokalsamfunn

Hilde Halland, Maiken Skjørestad Granberg (2025). NIBIO rapport 11(140)

Rapporten undersøker relasjonen mellom bærekraftige lokalsamfunn og landbruk, med særlig fokus på arktisk landbruk. Med utgangspunkt i en litteraturstudie og innspill fra faglige møteplasser (2023–2024) viser rapporten at lokalsamfunn gir infrastruktur, tjenester og sosiale nettverk, mens landbruket bidrar med sysselsetting, beredskap, kulturlandskap og kulturell verdi – også i samiske lokalsamfunn.

Litteraturstudien viser at vi må forstå hvordan landbruk og lokalsamfunn henger sammen for å kunne møte utfordringene i det arktiske landbruket. Rapporten peker også på utfordringer, blant annet strukturendringer, svake økonomiske marginer, fraflytting og sårbar logistikk.

Videre viser studien at vi trenger mer kunnskap om samspillet mellom landbruks- og distriktspolitikk, samisk jordbruk og lokale perspektiver på nærings- og samfunnsutvikling. Rapporten setter søkelys på behovet for en mer helhetlig politikk, sterkere praksisfellesskap og regionale matsystemer for å sikre robust matproduksjon og livskraftige steder i nord.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/5319701>

21. Inspirasjonsaktiviteter

Under arbeid

Prosjektleder: Marianne Vileid Uleberg

Prosjektet er ment å bidra med inspirasjon, motivasjon og fremtidstro for aktører i landbruksnæringa – fortrinnsvis aktive produsenter og de som tenker seg inn i næringa. Vi ønsker med prosjektet å nå ut til et bredt publikum med vår kunnskap om nordnorsk landbruk. Gjennom prosjektet gis det rom for at NIBIOs forskere kan delta på ulike arenaer med målsetning om å nå ut med kunnskap om nordnorsk landbruk til et bredt publikum. Vi tilbyr oss å delta på allerede etablerte arenaer og organiserer egne arrangementer.

Noen gjennomførte aktiviteter:

- «Rovviltskole» er et samarbeidsprosjekt mellom NIBIO, Stabbursnes Naturhus og prosjektet «Næring og Rovvilt i Finnmark» finansiert av Statsforvalter i Troms og Finnmark. Prosjektet har som hovedformål å gi tilpasset opplæring om rovviltartenes adferd og biologi, veilede framtidig næringsutøvere innen landbruk og reindrift om rovviltskader samt formidle kunnskap om konflikter rundt rovvilt og dempe allmenn frykt for å ferdes i natur med store rovdyr. I 2024 ble det gitt tilbud om å dekke utgifter til deltakelse, opphold og reise til gårdbrukere i Troms og Finnmark. Det var ingen gårdbrukere som meldte seg.
- I forbindelse med Forskningsdagene 2025 ga vi tilbud om gratis foredrag til skoler og andre interesserte. Det ble gjennomført flere foredrag deriblant:
 - o Torolvstein Sandnessjøen - Smak av innmark og utmark,
 - o Grane folkebibliotek – Konflikten mellom rovvilt og beitedyr
 - o Forskningsdagene Vestvågøy – Lokal matproduksjon for matsikkerhet og beredskap i nord

Mer om opplegget finnes på NIBIOs nettsider [Bestill en forsker fra nord - Nibio](#).

22. Styrking av småskala grønnsaksdyrking

Prosjektleder: Frøydís Gillund

NIBIO og Statsforvalteren i Troms og Finnmark er partnere i forskningsprosjektet *Styrking av småskala grønnsaksdyrking gjennom direkte salgskanaler og produsentsamarbeid*. Prosjektet har som mål å bidra til å løse utfordringer med markedsføring og omsetning av økologiske grønnsaker fra småskala grønnsaksproduksjon i ulike deler av landet gjennom økt kunnskap, formidling og dialog mellom flere aktører.

I løpet av våren 2024 ble det gjennomført fem regionale workshoper hvorav en i Nord-Norge. På workshopene deltok produsenter, produsentsamarbeid, salgskanaler og støtteapparat. Det ble presentert foreløpige funn for regionen fra gjennomførte intervju og spørreundersøkelser og lagt til rette for dialog knyttet opp til hovedtemaer i prosjektet (markedsføring, salgskanaler, produsentsamarbeid m.m.) for god involvering, felles kunnskapsutvikling og regional nettverksbygging.

Reiseavstandene er store i nord og medfører store kostnader for deltakerne på workshopen. For å sikre deltakelse også til workshopen i nord, ble det brukt noe midler til å dekke reisekostnader for deltakere på workshopen i nord.

Lenke til publikasjon fra prosjektet *Styrking av småskala grønnsaksdyrking gjennom direkte salgskanaler og produsentsamarbeid*: <https://www.agropub.no/uploads/images/4620-2.pdf>

23. Arktisk kvalitet – et forbrukerperspektiv

Frøydis Gillund, Atle Wehn Hegnes, Geir Wæhler Gustavsen (2026). NIBIO rapport 12(50)

Studien undersøker begrepet arktisk kvalitet for matprodukter fra Nord-Norge, sett fra et forbrukerperspektiv. Matproduksjon i nordområdene har potensial for å utnytte regionale fortrinn, og arktisk kvalitet knyttes ofte til dette. Derfor er det viktig å forstå hvordan ulike aktører, spesielt forbrukerne, oppfatter dette begrepet.

Arbeidet presentert i denne rapporten bygger på Johansen mfl. (2018), og søker å supplere den naturvitenskapelige tilnærmingen til arktisk kvalitet med et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Målet er å styrke forståelsen av arktisk kvalitet som et komplekst og flerdimensjonalt kvalitetsbegrep. Studien benytter tre komplementære metoder: en utforskende litteratur- og kildegjennomgang, et fokusgruppeintervju med ni aktører som representerer ulike deler av verdikjeden for mat i Nord-Norge, og en landsomfattende forbrukerundersøkelse med 1400 respondenter for å kartlegge kjennskap, assosiasjoner, holdninger og betalingsvilje knyttet til arktisk kvalitet blant norske forbrukere.

Forbrukerundersøkelsen viser at kun 28 % av respondentene kjenner til begrepet arktisk kvalitet, med høyere kjennskap i Nord-Norge (43 %). Forbrukerne forbinder arktisk kvalitet med spesifikke produkter som fisk, rein, bær og grønnsaker, og med kvaliteter som renhet, naturlighet, friskhet og høy kvalitet. Geografisk oppfattes arktisk kvalitet primært som mat produsert nord for polarsirkelen eller i hele Nord-Norge. Mange oppfatter begrepet som mer eksklusivt og markedsføringsrettet enn “mat fra Nord-Norge”. Viktige verdier knyttet til arktisk kvalitet er renhet, lokal forankring, kulturarv (inkludert samisk matkultur) og miljø, mens helse og innovasjon forbindes i mindre grad med begrepet. Forbrukerne forbinder arktisk mat særlig med støtte til lokal verdiskaping og spesielle anledninger.

En relativt stor andel av befolkningen er villig til å betale mer for utvalgte matvarer produsert i Nord-Norge i forhold til tilsvarende produkt produsert andre steder i landet. Spesielt gjelder det folk som er bosatt i Nord-Norge, og folk som har et forhold til begrepet arktisk kvalitet. Det er høyest betalingsvillighet for lammekjøtt og jordbær, mens for gulrøtter og poteter er det lavere villighet for å betale mer.

Studien viser at arktisk kvalitet er et flerdimensjonalt og kontekstavhengig begrep som omfatter både naturgitte kvaliteter og kulturelle, identitets- og tradisjonsbaserte aspekter. Arktisk kvalitet åpner et mulighetsrom for å knytte sammen natur, kultur, vitenskap og fortelling om mat fra nord. Dette fordrer et mer nyansert og analytisk rammeverk som kan belyse hvordan ulike aktører tillegger begrepet mening og verdi, og slik bidra med analyser som undersøker arktisk kvalitet som et mangfoldig fenomen. Denne rapporten kan ses på som et bidrag til det.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/5487057>

Lenke til nyhetssak Fram Forum: <https://framsenteret.no/arktisk-kvalitet-hva-mener-forbrukerne/>

24. Risiko- og sårbarhetsanalyse av matforsyning Nord-Norge

Under arbeid

Prosjektleder: Marianne Vileid Uleberg

Regjeringens Totalberedskapsmelding (Meld. St. 9 2024–2025) understreker behovet for å styrke nasjonal matsikkerhet, øke selvforsyningsgraden og gjennomføre risiko-, beredskaps- og sårbarhetsanalyser av norsk matforsyning. Nord-Norge har særskilte utfordringer knyttet til lange avstander, spredt bosetting, sårbare forsyningslinjer og et klima i endring. Samtidig er regionen strategisk viktig for nasjonal sikkerhet.

I dette prosjektet skal det gjennomføres en regional ROS-analyse av matforsyning i Nord-Norge, med hovedvekt på jordbruket. Målet er å synliggjøre sårbarheter ovenfor nasjonale myndigheter, og foreslå tiltak som styrker den regionale matberedskapen. Arbeidet vil være et viktig supplement til den nasjonale Risiko- og sårbarhetsanalysen av matforsyning, som det er ventet at skal starte opp i 2026.

Prosjektet vil bidra til å styrke den nasjonale beredskapen gjennom å synliggjøre og adressere de særegne utfordringene for matsikkerhet i Nord-Norge, og gi et kunnskapsgrunnlag for målrettede tiltak som styrker både regional og nasjonal matberedskap.

Gjennom prosjektet vil vi:

- Kartlegge og analysere sårbarheter i det nordnorske matsystemet, med særlig vekt på jordbruksproduksjon, forsyningslinjer, infrastruktur og beredskapslagring.
- Identifisere kritiske innsatsfaktorer og flaskehalser for regional matproduksjon og distribusjon.
- Foreslå konkrete tiltak for å styrke matsikkerheten og robustheten i det nordnorske matsystemet, inkludert beredskapslagring, styrking av lokal produksjon og bedre samordning mellom aktører.
- Utarbeide anbefalinger til nasjonale myndigheter om hvordan regionale særtrekk og sårbarheter bør hensyntas i den nasjonale beredskapsplanleggingen.

Som en del av analysen vil det bli gjennomført 2-3 workshops med ulike regionale aktører som har en rolle i forhold til matproduksjon, forsyning av kritisk infrastruktur og innsatsfaktorer og beredskap for å inkludere deres kunnskap og erfaringer.

Prosjektet vil bli gjennomført i 2026-2027.

25. Sosial kapital og jordbrukets rolle i nordnorske lokalsamfunn

Under arbeid

Prosjektleder: Hilde Halland

Antallet gårdsbruk i Nord-Norge begynner å bli kritisk lavt. Robuste lokalsamfunn er avgjørende for at jordbruket skal opprettholdes og utvikles. Sosial kapital – forstått som tillit, samarbeid og nettverk i lokalsamfunnet – er et nøkkelbegrep for å forstå beredskap, trivsel og rekruttering i næringa. Forskning viser at gårdbrukere som opplever støtte og fellesskap lokalt, har større motivasjon for å fortsette drifta, og at gode produsentmiljø og muligheter for samarbeid kan være avgjørende for om bruk legges ned eller ikke. Hvor tilfreds bonden er med sitt sosiale nettverk er også funnet å være den sterkeste påvirkningskraften på bønders psykiske helse. Jordbruksnæringa har en viktig rolle for totalberedskap, også ut over det å produsere mat – i form av maskinpark, tjenester og kunnskap, og ikke minst ved å bidra til bosetting.

Prosjektet skal undersøke hvordan jordbruket bidrar til samhold og samfunnsgoder/sosial kapital i tre nordnorske case-kommuner, og hvordan dette gir positive ringvirkninger for både gårdbrukere og lokalsamfunn.

Videre ønsker vi å:

- Kartlegge og analysere hvordan sosial kapital kommer til uttrykk i tre utvalgte nordnorske kommuner.
- Identifisere hva som hemmer eller fremmer sosial kapital, og hvordan dette påvirker gårdbrukernes livskvalitet, rekruttering og næringas framtid.
- Utarbeide anbefalinger for tiltak som kan styrke sosial kapital og dermed bidra til mer robuste og bærekraftige jordbruksmiljøer i nord.

Prosjektet er forventet å bidra med:

- Økt forståelse for betydningen av sosiale nettverk og fellesskap, samt forslag til hvordan samarbeid og praksisfellesskap kan styrkes.
- Kunnskap om hvordan sosial kapital kan bidra til rekruttering, redusert frafall og økt beredskap, samt hvordan næringa kan spille en aktiv rolle i utviklingen av levende lokalsamfunn.
- Innsikt i hvordan jordbruket bidrar til sosial infrastruktur, beredskap og lokal verdiskaping, og hvordan dette kan utnyttes i samfunnsutvikling og politikk.

Prosjektet vil bli gjennomført i 2026-2027.

26. Rekruttering til landbruket i Nord-Norge

Under arbeid

Prosjektleder: Maiken Skjørestad Granberg

Det har i mange år vært uttalt at småbruk er et av de mest søkte ordene på finn.no, men flere påpeker at det ikke blir flere gårdbrukere av den grunn. Men det viser likevel til en generell interesse og drøm blant folk om å bidra til landbruket.

I det siste har vi også sett flere overskrifter i avisene som melder om at gjennomsnittsalderen på gårdbrukere går ned. Det kan tyde på en mer positiv innstilling blant unge i dag til å drive gård. Samtidig er antall bruk fortsatt fallende, og dette gjelder spesielt for Nord-Norge.

I samtaler med ulike nøkkelpersoner i landbruket pekes det på at mange ønsker seg inn i næringa, men at det er krevende å finne veien inn – i hvert fall om du ikke har odelsrett på et bruk. Det finnes derimot ingen studier som kan slå fast at dette er tilfellet, og eventuelt hva slags hindringer folk opplever.

I dette prosjektet ønsker vi å undersøke rekruttering til landbruket i bred forstand. Vi ønsker å undersøke påstanden om at det er flere som vil bli gårdbrukere, hvilke hindringer som finnes for å komme seg inn i næringa og hvordan det er å etablere seg som ny gårdbruker uten odelsrett.

Det vil bli gjennomført intervju med relevante aktører deriblant landbruksavdelinga i noen utvalgte kommuner, ulike faglag og videregående skoler med naturbruk grønn linje. Videre ønsker vi å snakke med noen som ønsker seg inn i næringa og noen som allerede har kommet seg inn, for å undersøke muligheter og hindringer. Vi ser for oss å rekruttere disse fra voksenagronomlinjer, praktikanter i landbruket og fra grønn linje.

Prosjektet vil bli gjennomført i 2026-2027.

27. Grovfôrkostnad i Nord-Norge

Signe Kårstad, Torbjørn Haukås, Elena Kirsanova, Erik Gran (2026). NIBIO rapport 12(45)

Grovfôrkostnaden er en sentral kostnadsdriver i jordbruket og har stor betydning for økonomien i grovfôrbasert husdyrproduksjon. Produksjonen omfatter arbeids- og maskinkrevende prosesser som dyrking, høsting og transport, noe som gjør kostnadsbildet sammensatt og delvis lite synliggjort. Prosjektet har hatt som mål å synliggjøre grovfôrkostnaden og faktorer som påvirker denne i Nord-Norge (Nordland, Troms og Finnmark), for å styrke kunnskapsgrunnlaget i næring og forvaltning.

Avlingsnivået i Nord-Norge er relativt stabilt over tid, men varierer mellom år og regioner. Forskjellene mellom arealgrupper er moderate, og klima- og værforhold samt regionale variasjoner har stor betydning for avlingsresultatene. Nord-Norge har større maskinelt areal per dyreenhet enn øvrige deler av landet. Lengre avstander mellom driftssenteret og jordteiger kan bidra til økte kostnader ved alle arbeidsoperasjoner i grovfôrproduksjonen.

Analysen av sjølkost viser at grovfôrkostnaden er sammensatt og i stor grad drevet av faste kostnader som maskiner, vedlikehold og arbeidsinnsats. Leasingkostnader er også en viktig kostnadsdriver i Nord-Norge, og ligger over øvrige deler av Norge i melkeproduksjonen i driftsgranskingene.

Resultater fra sjølkost viser gjennomsnittlig kostnad per førenhet for ulike driftsformer (melk, storfekjøtt og sau). Det skilles mellom brutto og netto sjølkost for grovfôr, der differansen mellom disse er relatert til verdien av sideprodukter og enkelte tilskudd relatert til arealbruk og/eller dyrking. Brutto sjølkost for grovfôr ligger stort sett langt over kraftfôrprisen, mens netto sjølkost ligger på eller noe under. Dette viser at sideprodukter og tilskudd bidrar til å styrke lønnsomheten i grovfôrproduksjon og dermed til å opprettholde aktiv bruk av arealressursene i grovfôrbasert husdyrproduksjon.

Det er stor variasjon mellom bruk, særlig knyttet til investeringsnivå og driftsfase, og slike forhold synliggjøres ikke i like stor grad når gjennomsnitt for brutto og netto sjølkost legges til grunn. Variasjon knyttet til maskinnsats i ulike fylker i Nord-Norge, samt for landsdelen i sin helhet, er vist med hjelp av netto mekaniseringskostnad. Dette målet fanger opp kostnader til maskininnsats inkludert leasing og maskinleie, justert for inntekter fra maskinleie. For melkeproduksjon er netto mekaniseringskostnad synliggjort for tredelen med høyest netto mekaniseringskostnader og for tredelen med lavest kostnader. For høygruppa er netto mekaniseringskostnad i kroner per førenhet mer enn dobbelt så høy som i lavgruppa.

Grovfôrkostnaden varierer betydelig mellom produsenter og drives særlig av forskjeller i faste kostnader og arbeidskostnader. Høyt avlingsnivå og god utnyttelse av maskinkapasitet er derfor sentrale faktorer for å holde kostnaden per førenhet nede.

Lenke til publikasjon: <https://hdl.handle.net/11250/5483441>